

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 224 – תשפ"ג

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

הדליקה נרות שבת והפסיקה בין הדלקה לברכה, האם יכולה עדיין לברך?

בניך כשתילי זיתים

בתהילים (קכח) כתוב 'בניך כשתלי זיתים סביב לשלחנך', ויש להבין מה כונת הפסוק שהבנים משולים דוקא לשתילי זיתים?

וביאר החתם סופר ע"פ הגמ' בהוריות (יג ע"ב) דזית נמנה בין חמשה דברים המשכחים את הלימוד ואילו שמן זית הוא מחמשה דברים המשיבים את הלימוד, ואמר רבי יוחנן כשם שהזית משכח לימוד של שבעים שנה כך שמן הזית משיב לימוד של שבעים שנה, ורואים אנו דבר מופלא שהפרי עצמו משכח את הלימוד ואילו היוצא ממנו שהוא השמן משיב את הלימוד.

וזוהי הכונה 'בניך כשתלי זיתים', שהבנים יהיו משובחים מן האב כמו השמן שהוא משובח מן הזית, וכבר אמרו 'פה כח הבן מכח האב', וכפי שכתב המדרש 'בניך כשתלי זיתים – תעמיד בנים נמשכים בשמן המשחה'.

וטעם לדבר כיצד יתכן שהזית משכח את הלימוד ואילו היוצא ממנו עושה את הפעולה ההפוכה ומשיב את הלימוד דזית הוא דבר הבא ללא התאמצות שהרי ס"ה נדרש לקוטפו ולאוכלו וכדברי חז"ל 'לא יגתי ומצאתי אל תאמין', ואילו כדי לייצר את השמן נדרש עמל ויגיעה, ורק דבר שבא ע"י התאמצות ויגיעה הוא הדבר הראוי והטוב. ↓

נשאלתי באשה שהדליקה נרות שבת ולאחר ההדלקה קודם שבירכה על הנרות גערה בילדיה, האם יכולה עדיין לברך או שיש כאן הפסק והפסידה את ברכתה.

ויסוד השאלה הוא האם הרי זה כשאר הברכות שמברך לפנייהם דאם הפסיק בין הברכה למעשה המצוה צריך לחזור ולברך, והכא נמי נימא אף במצוות שברכתן אחר קיום המצוה כדהכא (כפי שפסק הרמ"א בסי' רסג שבהדלקת נרות מברכת לאחר ההדלקה), וכן יהיה הדין בשחיטה ונטילת ידים דאם הפסיק לאחר מעשה המצוה הפסיד הברכה, או שיש לחלק דרק אם הפסיק בין הברכה למצוה הוי הפסק כיון שאין לברכה על מה לחול, אך כשכבר עשה את מעשה המצוה הרי המצוה כבר קיימת ועומדת אלא שצריך לברך עליה, ועל כן גם אם הפסיק מעט אכתי יכול לברך על המצוה שעשה.

והנה כבר עמד בכגון זה בתבואות שור (יורה דעה סי' יט) על דברי הרמ"א שם דאם שוחט בהמה דאתיליד בה ריעותא וספק אם נטרפה ואין שחיטתה מתירתה מברך לאחריה, וכתב התבואות שור דאם הפסיק אחר השחיטה הפסיד הברכה.

וכן כתב בדרושי הצ"ח (דרוש ד') שמתריע על הנהגת הציבור דמחד מקפידים לא להפסיק בין נטילת ידים להמוציא אע"ג דבשו"ע כתב כן בשם יש אומרים, ואילו בין הנטילה לברכה יש רבים המפסיקים ומפסידים בזה את הברכה כיון שהשח בין נטילה לברכה צריך לחזור וליטול ידיו ולברך, והיינו שיטמא את הידים ואז יחזור ויטול ידיו בברכה, ומבואר דס"ל כתבואות שור שהפסק בין מצוה לברכה חשיב הפסק, וכן משמע בדברי הריטב"א (פסחים ז ע"ב ד"ה כל המצוות כולן) עי"ש.

אלא שיש לחלק דנרות שבת הוי מצוה מתמשכת והרי כתב הרמב"ם (פ"א מהלכ' ברכות ה"ה) שכאשר המצוה עדיין קיימת כציצית תפילין וסוכה מברך גם לאחר העשיה, וה"נ לכאורה כאן כיון שעדיין הנרות דולקים והמצוה קיימת יכולה לברך.

ואמנם נראה דלענין נרות שבת הדבר נתון במחלוקת, דהנה כתב המג"א (רס"ג ס"א) וזה לשונו: כתב מהר"ש בשם מהר"מ ז"ל כשיש חופה בערב שבת ומאחרים בה עד אחר שקיעת החמה והאשה אינה רוצה לקבל שבת לפני החופה, אז תדליק הנר בלא ברכה קודם החופה, ואחר כך בחשיכה תפרוש ידה על הנרות ותברך, או תאמר לעכו"ם להדליק אחר החופה והיא תברך, עד כאן.

ותמה המג"א על דבריו דלא שייך ברכה אחר שכבר דלוקה ועומדת, אלא דבסוף דבריו שם מסיק המג"א 'מיהו בדיעבד אם שכחה לברך עד שחשיכה יש לסמוך אמהר"ש', והיינו שבדיעבד ניתן לברך גם אם עבר זמן ממעשה ההדלקה.

ויש להבין קושיית המג"א הרי נרות שבת היא מצוה מתמשכת ומדוע שלא תברך גם אם שהתה לאחר ההדלקה, אלא שהחילוק כבר מתבאר מדברי הרעק"א (תנינא יג) דדוקא **כשהמעשה** עדיין קיים דהיינו שהאדם עודנו עושה את המעשה כגון טלית ותפילין אזי ניתן לברך גם על המשך

המצוה, אך בנרות שבת וחנוכה שהמעשה הסתיים מיד בתום ההדלקה אף שהמצוה עדיין נמשכת לא ניתן לברך על המשך המצוה.

האם יש עצה לכתחילה

ולמעשה אף שבדיעבד פסק המג"א (והביאו הביה"ל שם) שניתן לברך, יש לדעת האם יש כאן עצה לכתחילה, ולכאור' לשיטת הרמ"א (רס"ג ס"ח) שמברכים על תוספת אורה יש עצה שתדליק נר נוסף שהרי עדיין לא קיבלה שבת בהדלקתה ותברך על תוספת אורה.

אלא דהרמ"א שם דיבר על שנים או שלושה בעלי בתים שאוכלים במקום אחד, וכתב הגר"א שם (ס"ק יח) 'שכל אחד מצווה', והיינו שדוקא שם שכל אחד מצווה אלא שישנה שאלה האם יכול לקיים את חיובו כיון שכבר דלוק שם נר אחר אזי אמרינן שמברך על תוספת אורה, אבל כשאין מחוייב כלל כגון בנידונינו שכבר הדליקה וקיימה את חיובה לא שייך לברך על תוספת אורה.

אם הפסיקה בין נר לנר

אלא דכ"ז דוקא כשהפסיקה אחר הדלקת כל הנרות אבל אם היתה מפסיקה באמצע ההדלקה יתכן שיכולה לברך על המשך ההדלקה כיון שנרות אלו אינם נחשבים רק כנרות הידור אלא הם חלק אחד של מעשה ההדלקה, וכמו שמצינו דיש אומרים שכל הכזיתים של מצה שאדם אוכל בליל הסדר הוי דאורייתא כיון שהכל הוא מעשה מצוה אחד.

וראיה לדבר מדברי הכף החיים שכתב דהטעם שמברכים 'להדליק נר של שבת' ולא 'נרות' של שבת כיון שהכל הוא כנר אחד.

אלא שיש לתמוה על המנהג שמביא שו"ע הרב והערוך השולחן (סי' רסג) שכל אחת מבנות הבית אף אם אינה נשואה תדליק ותברך על נרות שבת, וכן מביאים שנהגו בבית מרן הח"ח ז"ע, ולכאור' פלא הוא שהרי בנות הבית יוצאין בהדלקת בעלת הבית וכיצד מברכות על תוספת אורה.

ונקודה נוספת יש כאן, דיש להבין כיצד יתכן שדוקא בט"ו בשבט שהוא ראש השנה **לאילנות** אנו אוכלים את פירות האילן, ואילו בשבועות שהוא יום הדין **לפירות האילן** אנו מקשטים את בתי הכנסת דוקא **באילנות**?

וביארו גדולי הדורות שבט"ו בשבט אנו אומרים לאילן המסמל את האב שהעיקר זה הבנים – הפירות, ובהם יש להתאמץ ולהשקיע עמל רב כדי שיצמחו ויגדלו כרצון ה', ואילו בשבועות אנו אומרים לבנים – הפירות שיביטו אל האילן שממנו ומכוחו הם באו וימשיכו את דרכו וזה גם כלול במה שאמרו 'יפה כח הבן מכח האב', שמהיכן יפה כח הבן? מכוחו של האב!

ושמעתי לבאר דכפי שכתב הרעק"א בהלכ' חנוכה שבני הבית יתכוונו שלא לצאת בהדלקת אביהם, ה"נ בנרות שבת בנות הבית אינם מתכוונות לצאת בהדלקת האמא ולכך יכולות לברך (ביאור הרה"ג רבי משה פרוש שליט"א), או דאפשר שכיון שקיבלו על עצמם את הדבר כחייב יכולות לברך, ויש ראיות לדבר שכיון שקיבלו ע"ע כחייב ניתן לברך ואכ"מ.

כיבוי הנרות והדלקתם מחדש

ויש עצה נוספת לכבות את הנרות שהרי בנר שבת קיי"ל דכבתה זקוק לה וע"י כך תוכל לברך, וכן כתבו כמה מהפוסקים, אלא דכבר חקר בחידושי רבי שמואל (פסחים סי' ז) האם לדברי הרמב"ם שמברך על מצוה מתמשכת חלה הברכה רק על חלק המצוה מכאן ולהבא או למפרע, והכריע שחל למפרע, וא"כ בנידונינו אם לא תברך כדברי המג"א בדיעבד אלא תכבה את הנרות תפסיד את הברכה על המצוה שכבר התחילה.

אלא דבאמת בנידונינו אף אם תברך לא יחול הדבר למפרע, כיון שבתוך דבריו כתב הגרש"ר שם דזה שייך דוקא כשמעשה המצוה ממשיך כגון ציצית ותפילין דאזי ברכתו היא על העשייה כולה אף למפרע אבל כשאין העשייה ממשיכה אף אם ניתן עדיין לברך כמו שדן הרעק"א שם לגבי מזוזה אפ"ה אין הברכה חלה למפרע.

ואע"פ שנמצא דיכולה לכבות ולברך שוב, נראה דכיון שבדיעבד כתב המג"א שניתן לברך כל זמן שהנר קיים, לא ראוי לכבות מצוה הדלוקה, אלא תברך בדיעבד כדברי המג"א.

האם ניתן להעלות בן מאומץ לעליית לוי כדי שלא יוודע לו דבר אימוצו?

בימי השבעה אחר הגה"צ רבי מנדל אטיק זצוק"ל מגדולי ירושלים הגיע לנחם יבלח"ט הגאון רבי אשר אריאלי שליט"א וסיפר אודות שאלה הלכתית מעניינת שהתעוררה:

פלוני שהוא לוי אימץ בן, והבן לא ידע שהינו מאומץ, וכאשר התקרב הילד לגיל מצוות, פנה האב לברר האם לאחר הבר מצוה יתאפשר להעלות את הבן לעליית לוי כיון שאם יראה הילד שאינו עולה בעליית לוי כמו אביו מיד יתברר לו האמת שהינו מאומץ.

ופנה הגאון רבי אשר לאחד מגדולי הפוסקים שפסק דאין אפשרות להעלות את הילד לעליית לוי, אך כשסיפר זאת להגאון רבי מנדל אטיק זצ"ל לא נחה דעתו למשמע הדברים ואמר כיצד יתכן לגרום לילד צער גדול כ"כ, ועל כן הורה להפנות את השאלה לגאון רבי יהודה (יוד"ל) שפירא זצ"ל מתלמידיו הנודעים של מרן החזו"א וראש כולל חזו"א, ולאחר שהתעמק רבי יוד"ל בנבכי הסוגיא הורה שניתן להעלות את הילד לעליית לוי למרות שבאמת אינו לוי.

ויש לדעת מאיזה טעם פסק הגאון רבי יוד"ל את פסקו המחודש, וכפי שאמרו תלמידי חכמים ששמעו את הפסק שלא בכדי הפנה רבי מנדל את השאלה דוקא לרבי יוד"ל, דדוקא רבי יוד"ל שיש לו 'בריטע פלייצעס' – כתפיים רחבות, יכול להכריע כזאת הכרעה.

וראיתי לבאר דכל הסיבה שהלוי עולה אחר הכהן זה "מפני דרכי שלום" (גיטין נט.) ובמקרה דידן, הדרכי שלום הוא שדווקא הישראל יעלה אחר הכהן (הרה"ג רבי שמואל פרידמן שליט"א, מוסף שבת קודש פרשת שמות תשפ"ג).

ונראה דלא לכך היתה כוונת רבי יוד"ל, שהרי כפי שפירש רש"י שם (ד"ה כהן) הדרכי שלום הוא "כי היכי דלא ליתו לאינצויי תקינו להו רבנן האי סידרא", והיינו שרבנן תיקנו סדר כדי שלא יבואו לידי מריבה, ואין לזה קשר לנידונינו שרוצים למנוע צער לילד בעליתו לעליית לוי.

ואולם נראה שכוונתו פשוטה שהרי בעיקר הדין אין מניעה שהישראל יעלה אחר הכהן אלא שרבנן תיקנו סדר לדברים ואמרו שהלוי יעלה אחר הכהן ואח"כ יעלה ישראל, וא"כ בנידונינו אף אם יעלה אותו הנער בעליית לוי מתקיים הסדר שהרי כולם בטוחים שהוא לוי ושפיר מתקיים דרכי שלום שעולה לוי אחר כהן.

אם האב המאמץ הוא כהן

אמנם כ"ז הוא פתרון רק אם האב המאמץ הוא לוי, אך כשהאב הוא כהן לכאוף אין לכך פתרון שהרי מדין דאורייתא של 'וקדשתו' יש להקדים ולהעלות את הכהן, ודין זה משליך אף לגבי בן לוי, דאי נימא שאצל כהן אין פתרון וצריך להודיעו שאינו כהן לא מסתבר שאצל לוי נחדש דברים מיוחדים ונימא שמותר לו לעלות בעליית לוי.

והנה בספר שיעורי רבי דוד פוברסקי זצ"ל עמ"ס גיטין שם חידש שדין וקדשתו אינו דין לכל יחיד ויחיד אלא הוא מתייחס לשבט הכהונה כולו, דהיינו שאין אנו מצווים להקדים ולכבד כל כהן וכהן בפני עצמו אלא המצוה היא לייקר את שבט הכהונה כולו, ולכך כאשר הקדים את אחד הכהנים כבר כיבד את שבט הכהונה ושוב אין צריך לכבד כהן אחר אחריו.

והביא ראיה לכך מדברי המאירי שכתב דמה שמעלין כהן לפני ישראל אפילו שהכהן הוא עם הארץ והישראל ת"ח (וישראל ת"ח קודם לכהן עם הארץ כמבואר בהוריות יג ע"א) משום שדין וקדשתו אינו מתייחס לכהן המסויים אלא לשבט הכהונה כולו, וכיון שיש בעולם כהן תלמיד חכם אף שעתה מכבד את הכהן שנמצא אצלו בבית הכנסת נחשב שכיבד את שבט הכהונה כולו.

ויסוד זה כבר מבואר בתפארת יעקב (בגיטין שם) והוכיח כן מהא שבקריאת התורה אין אנו מעלים אלא כהן אחד אף שיש הרבה כהנים בבית הכנסת, ואי נימא שמצוות וקדשתו קאי על כל כהן וכהן מדוע אין מחויבים להקדים ולהעלות את כל הכהנים שבבית הכנסת ורק לאחמ"כ את שאר הקהל, ומה שאמרו בגיטין שם שאין מעלין שני כהנים משום פגמו של ראשון זה שייך דוקא עתה שמעלים רק כהן אחד ולכך כשעולה הכהן השני זה נראה משום פגמו של ראשון, אבל אם היה הדין להעלות את כל הכהנים שבבית הכנסת אין שייך חשש זה, אלא מוכח דמצוות וקדשתו היא לכבד את כלל שבט הכהונה, וכאשר מעלים כהן אחד כבר ייקרו את שבט הכהונה ושוב אין צריכין להמשיך ולהעלות את שאר הכהנים.

ולפי"ז נראה לעלות דרגה נוספת ולחדש עוד דכיון שעיקר חיוב וקדשתו אינו מתייחס לכהן יחיד אלא לכל שבט הכהונה, אזי אפילו אם אותו יחיד הוא באמת ישראל אבל כל העולם חושבים שהוא כהן סגי בכך כדי לייקר את שבט הכהונה ומתקיים בכך דין וקדשתו לשבט הכהונה, וצ"ע.

נשיאת כפיים

אלא שאותו בן אינו יכול לעלות לדוכן, ובזה אין פתרון אלא א"כ נימא שמשום כבוד הבריות נתיר לו לעלות לדוכן, והדבר תלוי בשאלה האם אומרים כבוד הבריות גם לענין ברכה לבטלה, ומצינו שמרן בעל שבט הלוי זצ"ל הורה שרב ששכח לספור ספירת העומר יכול לספור בברכה אפי' שברכתו לבטלה משום כבוד התורה וכבוד הבריות, אולם בכל אופן גם אם ימצא איזה דרך להתיר לו לעלות לדוכן מפני כבוד הבריות וכן לעלות לתורה כנ"ל אפ"ה יש למהר ולהתיעץ עם אנשים מומחים כיצד ניתן להודיעו על דבר אימוצו כדי שלא ייצא מכשולות ע"י כך.

(נכתב ע"י אחד השומעים)